

nie reform franciszkańskich w Hiszpanii. Kolejny autor z grupy badaczy zagranicznych o. Optatus van Asseldonk OFM^{Cap} skupił się na problemie życia duchowego franciszkanów w XVI-XVIII w. (*Życie duchowe franciszkanów w XVI-XVIII wieku*, s. 272-286).

Licząc siedmiu autorów grupę polską otwierają H. Gapski i M. Sobieraj, z których pierwszy daje krótki zarys franciszkanizmu polskiego w ujęciu chronologiczno-przestrzennym i w kontekście społecznym (*Zakony franciszkańskie w Polsce nowożytnej. Krótki zarys porównawczy*, s. 11-46), drugi natomiast przybliży dosyć obszernie, niezmiernie ważne zagadnienie fundatorów klasztorów franciszkańskich w Rzeczypospolitej w XVII-XVIII w. (*Fundatorzy klasztorów franciszkańskich w Rzeczypospolitej XVII-XVIII wieku*, s. 97-243). Pozostałych pięciu autorów omawia następujące zagadnienia: J. Czerkawski – rolę szkotyizmu w kulturze filozoficznej czasów nowożytnych (*Rola szkotyizmu w kulturze filozoficznej czasów nowożytnych*, s. 244-271), S. C. Napiórkowski OFM^{Conv} – model duchowości franciszkańskiej na wybranym przykładzie (*Model duchowości franciszkańskiej w świetle Exercitia spiritualia Jakuba Montanariego*, s. 287-305), W. Wydra – piśmiennictwo bernardyńskie do połowy XVI w. (*Piśmiennictwo bernardyńskie do roku 1555. Próba charakterystyki*, s. 306-319), J. Drob – problemy wynikające z drukowanych kazań franciszkańskich XVI-XVIII w. (*Drukowane kazania franciszkańskie XVI-XVIII wieku. Próba postawienia problemu*, s. 320-338) i J. Flaga – kwestię zaangażowania zakonów w działalność duszpasterską w 2. poł. XVIII w. (*Działalność duszpasterska zakonów franciszkańskich na ziemiach Rzeczypospolitej w trzeciej ćwierci XVIII wieku (w świetle ankiety zakonnej nuncjusza Giuseppe Garampiego z lat 1773-1774*, s. 339-384).

Ponadto w tomie są zamieszczone: krótka przedmowa autorstwa J. Kłoczowskiego (s. 9-10) i przygotowane przez H. Gapskiego streszczenie w języku francuskim (résumé): *Ordres franciscains en Pologne moderne: XVIe-XVIIIe siècles*, s. 385-391).

Myślę, że dobrze się stało, iż ukazał się obecny tom studiów franciszkańskich. Należy jedynie żałować, że dokonało się to z tak dużym opóźnieniem w stosunku do odbytych sesji. Będzie on na pewno stanowił nie tylko drogowskaz ukazujący kierunek i drogę dalszych badań, ale także przykład dobrego warsztatu historycznego oraz bogate źródło informacji dla przyszłych badaczy i historyków, zwłaszcza zajmujących się problematyką zakonną.

Jerzy Flaga

Jerzy Flaga: [Recenzja] Paweł Kras, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998, Towarzystwo Naukowe KUL, ss. 361 + summary.

Wśród wielu bolesnych wydarzeń, jakie mocno dotknęły piętnastowieczną *christianitas*, szczególnie miejsce zajmował ruch społeczno-religijny zwany hu-

sytyzmem. Twórcą jego był praski profesor i utalentowany kaznodzieja Jan Hus (ur. w 1369), spalony w 1415 r. na stosie podczas soboru w Konstancji, gdzie przybył otrzymawszy wcześniej tzw. list żelazny (zapewniający mu bezpieczeństwo) od cesarza Zygmunta Luksemburskiego. Wspominam o tym znanym powszechnie fakcie, gdyż to on, jeśli nie wywołał, to napewno przyspieszył wybuch wspomnianego ruchu, który następnie objął swym zasięgiem nie tylko Czechy, ale także kraje sąsiednie. Nie bez znaczenia, jeśli chodzi o szybki rozwój ruchu husyckiego, były również przeobrażenia społeczno-gospodarcze, jakie wystąpiły w Czechach za panowania króla-cesarza Karola IV. Czechy, które ominęła epidemia dżumy, stały się w tym czasie jednym z najlepiej rozwiniętych krajów Europy pod względem gospodarczym. Rozwój ten wraz z towarzyszącym mu podobnym rozwojem miast, wyzwoliły potężne siły społeczne, których interesy i działania przerodziły skromną dotychczas działalność straconego kaznodzieji praskiego w potężny ruch społeczno-religijny.

Złożoność i bogactwo ruchu husyckiego powodowały, że wypowiedziano na jego temat bardzo różne opinie i sądy, nierzadko sprzeczne ze sobą. Zależało to od tego, w jakich kategoriach patrzono na ruch i czego doszukiwano się w nim. W ostatecznym ujęciu wszystkie te opinie sprowadzić można do dwóch nurtów. Przedstawiciele jednego, żywego szczególnie mocno w XIX w., chcieli widzieć w nim anarchiczny ruch wymierzony przeciwko Kościołowi, inni natomiast traktowali go jako antyfeudalny prąd społeczno-religijny, który zapowiadał istotne zmiany strukturalne i ideologiczne XVI wieku.

Chociaż badania nad husytyzmem w Polsce mają już swoją bogatą tradycję, sięgającą jeszcze XIX w., wciąż znajdują swoich kontynuatorów. W tym właśnie nurcie mieści się obszerne studium Pawła Krasa, młodego badacza z historycznego środowiska KUL, poświęcone zagadnieniu „polskiego husytyzmu” w XV wieku (*Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998, Towarzystwo Naukowe KUL, ss. 360 + summary)¹. W tym miejscu należy zauważyć, że omawiane studium nie jest pierwszą pracą P. Krasa dotyczącą problematyki husytyzmu w Polsce. Autor poprzedził je kilkoma szczegółowymi artykułami (jeden z nich był drukowany w wydawnictwie obcojęzycznym), które zestawia w spisie bibliografii.

Całość pracy składa się z pięciu rozdziałów, z których pierwszy jest poświęcony drogom przenikania idei husyckich do Polski. Jak się okazuje przenikania owych idei dokonywało się w trojaki sposób: poprzez kontakty bezpośrednie, za pomocą przekazu ustnego oraz poprzez słowo pisane. Przedmiotem rozdzia-

¹ Dla ścisłości trzeba dodać, że P. Kras wyłączył ze swoich badań Śląsk. Uczynił tak z dwóch powodów: po pierwsze dlatego, że w omawianym czasie Śląsk był częścią Królestwa Czeskiego; po drugie, że w latach 1428-1434 Śląsk był terenem działalności wojsk husyckich, co stwarzało odmienną sytuację, od tej jaka miała miejsce w Polsce.

łu II jest problem zasięgu działania husytów w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem dwóch jej dzielnic: Wielkopolski i Kujaw. W rozdziale III omówione zostały podstawowe poglądy husyckie na temat Kościoła, najważniejsze praktyki husyckie, tzn. zagadnienie Eucharystii i kultu obrazów oraz przekonania znanego ideologa husytyzmu w Polsce, Andrzeja Gałka z Dobczyna (ok. 1400-ok. 1451), wieloletniego krakowskiego mistrza i kanonika kapituły św. Floriana, a zarazem autora pierwszego znanego utworu poetyckiego reformacji polskiej (*Pieśń o Wiklefie*). Chociaż sam Gałka nie uważał się za zwolennika Husa, w rzeczywistości jego stanowisko odnośnie do instytucji Kościoła było w wielu punktach zgodne z krytyką wychodzącą z kręgów husyckich. Był on zdania, że Kościół przestał być depozytariuszem nauki Chrystusa. Przedmiotem rozdziału IV jest problematyka związana z prawodawstwem antyhusyckim. Ujęta jest ona w trzy następujące paragrafy: średniowieczne prawodawstwo antyheretyckie, antyhusyckie prawodawstwo kościelne w Polsce oraz antyhusyckie ustawodawstwo państwowe. Rozdział V wypełniają w całości kwestie związane z działalnością inkwizycyjną Kościoła. Omówione są w nim kolejno: funkcjonowanie inkwizycji biskupiej i papieskiej, następnie zagadnienie procesów inkwizycyjnych oraz wymierzanie i wykonywanie właściwych kar przez władzę świecką, znane pod pojęciem *brachium saeculare*.

Pracę zamykają aneksy, na które składają się: lista (ujęta według przynależności stanowej) husytów i osób podejrzewanych o husytyzm w Polsce w latach 1415-1500 (s. 339-342), siedem tabel (s. 343-349) i trzy mapki (s. 350-352), które obrazują odpowiednie zagadnienia podjęte i omówione dokładniej w studium.

P. Kras doszedł w swoich badaniach do nader interesującego dla historyków stwierdzenia, że oddziaływanie ruchu husyckiego na piętnastowieczne społeczeństwo polskie było bardzo ograniczone. Wbrew historiografii, zwłaszcza powojennej, która usiłowała przedstawić husytyzm jako masowy ruch społeczno-religijny, w rzeczywistości doktryna praskiego profesora nie znalazła na ziemiach polskich znaczącej liczby zwolenników. Zasadniczym powodem tego było istnienie w społeczeństwie polskim XV w. dużej świadomości surowych kar, jakie stosowano za herezję. Obawa przed dociekliwością kościelnej inkwizycji była szeroko rozpowszechniona, a jej skuteczność w karaniu winnych herezji nie była kwestionowana.

Jak się wydaje wnioski, do jakich doszedł autor, nie powinny budzić zastrzeżeń. Są one oparte na bardzo krytycznej analizie szerokiego materiału źródłowego i bogatej literaturze, nie tylko polskiej, ale także zagranicznej, w tym zwłaszcza czeskiej.